

WILAYA YA MARAKWET MAGHARIBI

102/1

KISWAHILI

Karatasi 1

MWONGOZO WA KUSAHIHISHA

1. (a) Barua iandikwe kwa muundo wa barua rasmi. Iwe na:
 - Anwani ya mwandishi sehemu ya juu mkono wa kulia.
 - Tarehe chini ya anwani ya mwandishi.
 - Anwani ya mwandikiwa (Mhariri) upande wa kushoto baada ya ile ya mwandishi.
 - Mtajo
 - mada/mint/kuh.
 - Mwili
 - Sahihi
 - Jina la mwandishi>Mtahini asipozingatia muundo aondolewe alama 4 za sura.
- b) Hoja za maudhui
 - Haki za kibinadamu zimepewe kipaumbele
 - Kuwepo ugavi sawa wa raslimali za kitaifa
 - Usawa wa kijinsia kutiliwa maanani.
 - Uhuru wa kupata uraia wa nchi mbili
 - Kuhakikisha utawala bora na uwajibikaji miongoni mwa viongozi
 - Kuangazia kwa suala la maadili na uongozi bora.
 - Kuimarishwa kwa taasisi za kisheria za kushughulikia masuala ya kijamii na kitaifa k.mTume ya usawa na jinsia, Tume ya kuwaajiri wafanyakazi wa umma n.k
2. Njia za kustawisha michezo nchini.

Vidokezi

- wanamichezo waajiriwe na serikali
- waalimu wa michezo wawe wamehitimu
- vipawa vya wanamichezo vitambuliwe mapema.
- vyuo maalumu vya michezo vianzishwe nchini
- kufanya somo la michezo kuwa la lazima nchini.
- kuondoa siasa michezoni.
- wachezaji na wasimamizi wapewe motisha
- wanamichezo wastaafu wapewe heshima
- pawe na bima ya kushughulikia wanaoumia
- vifaa vya michezo visitozwe ushuru
- kuwe na vifaa vya kutosha na vya kufaa.

Kutuza

Insha kamili iwe na hoja zisizopungua tano na zifafanuliwe.

3. Hii ni insha ya methali
Mwanafunzi atunge kisa na kioane na methali. Kisa kidhititisha ukweli kwamba mtu

hukidharau kitu au chombo alichotumia kuvukia mahali fulani.

Methali hii huweza kutumiwa katika muktadha ambapo mtu fulani amemtendea mwingine hisani au wema fulani kisha akaishia kudharauliwa na aliyemfadhili au kumtendea wema huo.

Tazama:

-Si lazima mtahiniwa aandike kichwa.

-maelezo ya maana ya nje au ya ndani yasipoafikiana katika utangulizi ni kosa dogo la maudhui.

-Si lazima mtahiniwa atangulize insha kwa kueleza maana ya nje au ya ndani ya methali.

Tafsiri yake ya methali ikiwa sawa lakini kisa kisithibitishie ukweli wa methali hii atakuwa amepotoka kimaudhui - 03

-Anayenakili kichwa na kukosa kushughulikia swali atachukuliwa kuwa amejitungia swali lake na kulijibu (BK 01= D-01)

-Ni sharti mtahiniwa ashughulikie pande mbili za methali.

4. Hii ni insha ya mdokezo. Huu ni mdokezo wa kumaliza.

Mtahiniwa aandike inshajinsi alivyoshuhudia yale anayodokeza.

-Kisa kitakachosimuliwa kionyesha tukio au hali ya kusikitisha inayoweza kumfanya mtu alie k.m tukio lililosababisha maafa makubwa.

- Kisa kisichoafikiana na mdokezo kituzwe alama 03 kwani mtahiniwa atakuwa amepotoka.

WILAYA YA MARAKWET MAGHARIBI

102/2

KISWAHILI

Karatasi 2

MWONGOZO WA KUSAHIHISHA

UFAHAMU

- (a) Mwaka 1996 wakati kamati ya uraibu ya wazara mbalimbali ilipoundwa. $(1 \times 2)=2$
- (b) Azma (lengo) kuanzisha kampeni ya uhamasisho wa umma dhidi ya dawa za kulevya hasa miongoni mwa vijana $(1 \times 2)=2$
- (c) Wajibu(majukumu) yalizidishwa kujuuisha
- (i) kutoa lseni kwa vituo vya kutibu waadhiriwa.
- (ii) kusimamia sheria na sera za kusitisha usambazaji wa dawa za kulevya .
- (iii) kusaidia serikali za kaunti kusitisha usambazaji wa dawa za kulevya.
- (iv) kuwasilisha ripoti bungeni kuhusu udhibiti wa dawa za kulevya. $\text{Hoja zozote } (3 \times 1)=3$
- (d) (i) Hawezi kishiriki katika ujenzi wa taifa
- (ii) Hawezi kushiriki katika shughuli za kuleta maendeleo katika elimu,uhifadhi wa mazingira,ukulima,usalama n.k. $\text{Hoja } (2 \times 1)=2$
- (e) Ndio imefaulu kwani imeweza kuyafikia baadhi ya makundi k.v
- wanaojidunga sindano
- madereva
- vijana katika mitaa duni
- wanaopitia tambiko za kitamaduni
- wahudumu wa matatu na bodaboda
- walemavu $\text{Kutaja makundi mawili } (2 \times 1)=2$
- (f) Maana ya methali ni kwamba hakuna jambo ambalo daima lina ukamilifu pekee. Hukabiliwa na changamoto za hapa na pale. $\text{Maelezo } (1 \times 1)=1$

Juhudi (kampeni) za NACADA zinakabiliwa na changamoto tele:

- (i) Viwango vya juu vya bidhaa hizi za kulevya.
- (ii) Mbinu hafifu za kuukomesha uraibu.
- (iii) Vileo vingine havijadhibitishwa kisheria
- (iv) Kimya na kukana kuwepo kwa tatizo hili
- (v) Hakuna huduma za kutosha za matibabu
- (vi) Wadau kuingilia kampeni kupitia mahakama
- (vii) Matangazo yasiyo na maadili $\text{Hoja zozote } (2 \times 1)=2$

- (g) Mwongo – kipindi cha miaka kumi.(10) $(1 \times 1)=1$

2. MUHTASARI

- (a) -watoto milioni kumi hufariki kila mwaka kabla ya miaka 5.
- vifo hivi hutokana na magonjwa
- wengi wanaweza kuokolewa wazazi wakihudhuria kliniki.
- kliniki hutoa chanjo,mawaidha na mwongozo wa malezi
- kipindi cha miaka mitano ya kwanza ni muhimu.
- kliniki zihudhuriwe na wazazi wote wawili.

Hoja zozote $5 \times 1 = 5$

Mtiririko $1 = \frac{1}{6}$

6

- (b) -Kliniki mazazi hupewa habari kuhusu maradhi ya watoto.
- Pia maradhi sugu
- Maradhi pia husababishwa na hali mbaya ya mama ua mazingira machafu.
- Utapiamlo pia huua watoto sana
- Mzazi ayajue maradhi haya kwa kuhudhuria kliniki.
- Nchini Kenya changamoto ya afya ya watoto ni huduma za kimsingi.
- Serikali inawasihiwazazi kuhudhuria kliniki.
- Kuna utoaji wa chanjo za bure mashinani
- Gharama za huduma zimepunguzwa na ubora kuimarishwa.
- Serikali zinawapa mafunzo waliojitolea kutoa huduma za afya.
- Aidha kampeni za nyumba kwa nyumba zimeimarishwa.

Hoja zozote(8 × 1)=8
Mtiririko = $\frac{1}{9}$

3. MATUMIZI YA LUGHA

- (a) (i) hitilafiana,kosana,pingana (1 × 1)=1
- (ii) anza (1 × 1)=1

Tanbihi: Mtahini ahakiki sentensi

(b)

S									
S ¹					U	S ²			
KN	KT			KN		KT			
θ	T	N	V	lakini	N	T	N	V	
	Amejenga	Nyumba	nzuri		Kombo	Amejenga	Nyumba	ndefu	
$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	

(8 × 1/2)=4

- (c) (i) kutanguliza maelezo ya ziada kuhusu kitu kilichotajwa.
Mf: Walipofika mkahawani waliagiza vyakula mbalimbali –
dagaa,wali,biriani,pure na maharagwe.
- (ii) kuonyesha usemi unaodhihirishwa na mtu Fulani
Mf:Uasalma utaimarishwa nchini kote – Uhuru
- (iii) Kutanguliza na kumaliza maelezo ambayoyanaingia katikati ya isemi Fulani.
Mf:Timu zile zote za soka – zilizokuwa zikifanya mazoezi uwanjani Nyayo –
zimeondoka. (3 × 1)=3

- (d) Wa – mafimu ya Nafsi ✓ 1/2
- tu –mtendwa ✓ 1/2
- pik – shina/mzizi ✓ 1/2
- i –kiendelezi ✓ 1/2
- a –kiishio ✓ 1/2
- o - kirejeshi ✓ 1/2

(6 × 1/2)=3

- (e) kwa miguu (1 × 1)=1
- (f) (i) sh (1 × 1)=1
- (ii) b (1 × 1)=1
- (g) Mkikeshwa mtasinzia darasani na hamtasoma vizuri. (1 × 2)=2
- (h) (i) ala/kitumizi
- (ii) mahali (2 × 1)=2
- (i) (i) mf: miliki _____ milki
tahadhari _____ nadhari (1 × 1)=1
- (ii) recodi -rekodi
hesabu – hesabu
hukumu – hukumu
dai – dai
Sumu – sumu (1 × 1)=1
- (j) changizo ni kielezi (1 × 2)=2
- TANBIHI –Mtahini ahakiki sentansi
- (k) Viunganishi vinavyoleta dhana ya changuo
- Mf: utakuja au hujui?
- Mtakula kwanza ama mtaoga kwanza sidhani yeye wala mwalimu. (2 × 1)=2
- (l) (i) Huonyesha dhamira dhahiri au kitendo hicho kinaendelea wakati huu.
- Mf: Itabidi umsubiri kwani bado ala.
- Mtoto yuko wapi? Achaza na wengine. (1 × 1)=1
- (ii) Huonyesha nomino iliyotajwa ina mazoea ya kutenda kitendo hicho.
Mf: Je, Roni alifunga mabao. Ndio yuafunga.
Alima shamba kila siku ili apate riziki. (1 × 1)=1
- (iii) Katika vichwa vya habari
- Mf: waziri atimuliwa kazi.
- (m) (i) kampuni yao imefilisishwa na ufidadi. (1 × 1)=1
- (ii) Amedharauliwa na wenzake tangu siku hiyo. (1 × 1)=1
- (n) (i) Fahamu daima kwamba nawe hafi nawe.
- Kuonyesha ufupisho wa nafsi ya kwanza. (1 × 1)=1
- (ii) Alikaripiwa na mamake alipokosa.
- Inaonyesha kitendo kimefanywa na nani. (1 × 1)=1

- (o) Bi Ketu alimwomba Tatu amwagalilie nyumba hadi atakaporudi kwani alikuwa ameitwa kituo cha polisi na hakujua angerejea lini. (1 × 2) = 2
- (p) vipasho vya lugha
-sauti → silabi → neno → sentensi
Mf:m → me → meno →
- (4 × 1/2) = 2
- (q) k-konsonanti
I – Irabu
KIKKKI – mf: Jangwa (1 × 1) = 1
kkkiki – mf: mbweha (1 × 1) = 1
- (r) jitwana hili liliwabeba majanaya kidudu kisha yakafungua jiduka. (1 × 2) = 2
- (s) kama huwabughidhi wanawake hujidinishi. (1 × 1) = 1

4. ISIMUJAMII

- (i) kuwepo kwa lahaja nyingi za Kiswahili.
- (ii) haja ya kuwa na lugha moja ya mawasiliano na elimu.
- (iii) maandishi yalikuwa tofauti hasa kutoka kwa wamisheni. Hivyo kukawa kuna haja ya kusawazisha maandishi ya kitaalamu.
- (iv) Shughuli za kidini ziliendelehwa na madhehebu mbalimbali. Biblia na vitabu vya nyimbo vilitafsiriwa kwa lahaja mbalimbali, hivyo kuzua haja ya usawazishaji.
- (v) Hati tofauti zilitumiwa kukiandika Kiswahili. Hati zilizotumika ni kama vile za kiarabu na kirumi jambo lililosababisha namna tofauti za kuendeleza maneno hivyo kusanifisha Kiswahili kitoa aina moja.

MTIHANI WA SHULE ZA UPILI WILAYA YA MARAKWET MAGHARIBI -2015 (MAWESSE)

Cheti cha kuhitimu Elimu ya Sekondari Nchini Kenya (K.C.S.E)

102/3

KISWAHILI

Karatasi 3

MWONGOZO WA KUSAHIHISHA INSHA

UTANGULIZI

Karatasi hii imedhamiria kutathmini uwezo wa mtahiniwa wa kuwasiliana na msomaji na kuwasilisha ujumbe kimaandishi, akizingatia mada aliyopewa. Mawasiliano haya yanategemea ukwasi wa lugha ya mtahiniwa, kwa mfano, kutunga sentensi sahihi zenye mtiririko mzuri kimawazo, lugha ya kuvutia na yenye mawazo asili, ubunifu mwingi na hati nadhifu. Kwa ketegemea maagizo ya swali lenyewe na umahiri wa lugha, ni lazima kutilia mkazo mtindo, mada na uwezo wa mtahiniwa kufuata maagizo vilivyo. Mtaahiniwalazima aisome insha yote huku akizingatia sarufi, hoja, msamiati ma mtindo ili aweze kuikadhiri kwa kurejelea viwango mbalimbali vilivyo pendekekezwa. Viwango vyenyewe ni A, B, C na D kutegemea uwezo wa mtahiniwa.

VIWANGO MBALIMBALI

KIWANGO CHA D KWA JUMLA MAKI 01-05

1 Insha haieleweki kwa vyovyote vile ama uwezo wa mtahiniwa wakutumia lugha ni hafifu sana, hivi kwamba mtahini lazima afikirie kile mtahiniwa anacho jaribu kuwasilisha.

2 Mtahiniwa hana uwezo wa kutumia maneno ya Kiswahili kwa njia inayofaa

3 Lugha imevurugika, ukafishaji na insha ina makosa ya kila jina.

4 Kujitungia swali na kulijibu

5 Insha ya urefu wa robo ikadiriwe hapa

NGAZI MBALIMBALI KIWANGO CHA D

D-(D YA CHINI) MAKI 01-02

1 Insha haina mpangilio maalum na haieleweki kwa vyovyote vile

2 Kujitungia swali tofauti na kulijibu

3 Kuandika kwa lugha isiyo Kiswahili au kuchanganyika ndimi.

4 Kunakili swali au maswali na kuyakariri

5 Kunakili swali au kichwa tu

D WASTANI MAKI 03

1 Mtiririko wa mawazo haupo

2 Mtahiniwa amepotoka kimaudhui.

3 Matumizi ya lugha ni hafifu mno

4 Kuna makosa mengi ya kila aina

D+ (D YA JUU) MAKI 04-05

1 Insha ya aina hii huwa na makosa mengi ya kila aina. Lakini unaweza kutambua kile ambacho mtahiniwa anajaribu kuwasilisha

2 Hoja hazikukuelezwa kikamilifu / mada haikukuzwa ilivyo.

3 Mtahiniwa hana uhakika wa matumizi ya lugha.

4 Mtahiniwa hujirudiarudia

5 Insha yenyewe urefu wa nusu ikadiriwe hapa.

KIWANGO CHA C KWA JIJMLA MAKI 06-10

1. Mtahiniwa anajaribu kuishughulikia mada japo hakuikuza na kuiendeleza vilivyo.

2. Mtahiniwa anawasilisha ujumbe kwa njia isiyovutia / hana ubunifu wa kutosha.

3. Mtahiniwa anaakifisha sentensi vibaya.

4. Mtiririko wa mawazo unianza kujitokeza japo kwa njia hafifu.

5. Insha ina makosa mengi ya sarufi, ya nisamiati na ya tahajia (hijai.)

6. Insha yenye urefu wa nusu ikadiriwe hapa.

NGAZI MBALIMBALI ZA KIWANGO CHA C

C- (C YA CHINI) MAKI 06-07 .

1. Mtahiniwa ana shida ya kuwasilisha na kutiririsha mawazo yake.

2. Mtahiniwa hana msamiati wa kutosha wala miniundo ya sentensi ifaayo.

3. Mtahiriwa ana.fanya makosa mengi ya sarufi, ya hijai na ya msamiati na insha yake haieleweki kwa urahisi.

C WASTANI MAKI 08

1. Mtahiniwa anawasilisha ujumbe lakini kwa njia hafifu,

2. Dhana tofautitofauti hazijitokezi wazi.

3. Mtahiniwa hana ubunifu wa kutosha.

4. Mtiririko wa mawazo ni hafifu na hana-ufundi wa lugha unaofaa.

5. Amejaribu kuishughulikia mada aliyopewa

6. Mtahiniwa ana shida ya uakifishaji.

7. Mtahiniwa *anafanya* makosa mengi ya sarufi ya hijai na ya msamiati lakini bado insha inaeleweka. .

C+ (CYAJUU) MAKI 09-10

1. Mtahiniwa anawasilisha ujumbe vizuri akizingatia mada lakini kwa *njia* isiyo na mvuto.

2. Dhana tofautitofauti zinajitokeza japo kwa njia hafifu.

3. Kuna mtiririko wa mawazo japo hana ufundi wa lugha unaofaa.

4. Misenio na methali zimetumika kwa njia hafiu.

5. Ana shida ya uakifishaji.

6. Kuna makosa ya sarufi, ya msamiati na ya hijai yahayoathiri mtiririko wa mawazo.

KIWANGO CHA B KWA JUMLA MAKI 11-15

1. Katika kiwango hiki, mtahiniwa anaonyesha hali ya kuimudu lugha.

2. Mtahiniwa anatumia miundo tofauti tofauti ya sentensi vizuri.

3. Mtahiniwa ana uwezo wa kutumia lugha kwa ufasaha.

4. Mada imekuzwa na kuudelezwa kikamilifu.

5. Insha ya urefu wa robo tatu ikadiriwe katika kiwango hiki.

NGAZI MBALIMBALI ZA KIWANGO CHA B

B-(B YA CHINI) MAKI 11-12 -

1. Mtahiniwa anawasilisha ujumbe *vizuri* kwa kueleza hoja tofautitofauti akizingatia mada.

2. Mtahiniwa ana mtiririko mzuri wa mawazo.

3. Mtahiniwa anatumia mifano michache ya msamiati unaovutia.

4. Makosa yanadhithirika/kiasi

B WASTANI MAKI 13

1. Mtahiniwa anadhihirisha hali ya kuimudu lugha

2. Mawazo ya mtahiniwa yanadhihirika akizingatia mada.

3. Mtahiniwa anateua na kutumia mifano michache ya msamiati mwafaka.

4. Sarufi yake ni nzuri.

5. Makosa ni maachache/kuna makosa machache.

B+ (B YA JUU) MAKI 14-15

1. Mawazo ya mtahiniwa yanadhihirika na anajieleza waziwazi.

2. Mtahiniwa anawasilisha ujumbe kwa njia inayovutia na kwa urahisi akizingatia mada.

3. Mtahiniwa ana mchanganyiko mzuri wa msamiati miaovuti unaovutia.

4. Sarufi yake ni nzuri.

5. Uakifishaji wa sentensi zake ni mzuri.

6. Makosa ni machache ya hapa na pale.

KIWANGO CHA A KWA JUMLA MAKE 16-20

1. Mtahiniwa ana ubunifu wa mawazo yanayodhihirika na kutiririka akizingatia mada.

2. Mtahiniwa anadhihirisha ujuzi wa lugha yenye mnato.

3. Ana uwezo wa kutumia tamathali za usemii ili kutoa hisia zake kwa njia bora na kwa urahisi.
4. Umbuji wake unadhihirisha ukomavu na ukakamavu wake kimawazo.
5. Insha ina urefu kamili.

NGAZI MBALIMBALI ZA KIWANGO CHA A

A- (YA CHINT) MAKI 16-17

1. Mtahiniwa anadhihirisha ukomavu wa lugha.
2. Mawazo ya mtahiniwa yanadhihirika na anashughulikia mada.
3. Ana mtiririko mzuri wa mawazo
4. Msamiati wake ni mzuri na unaovutia.
5. Sarufi yake ni nzuri.
6. Anatomia miundo tofauti tofauti ya sentensi kiufundi.
7. Makosa ni machache yasiyokusudiwa.

A WASTAN MAKI 18

1. Mtahiniwa anawasilisha ujumbe vizuri kulingana na mada.
2. Anajieleza kikamilifu akitumia lugha ya mnato/kunasa.
3. Anatoa hojazilizokomaa.
4. Anatomia msamiati wa hali ya juu na unaovutia zaidi.
5. Anatumia miundo tofauti tofauti ya sentensi kiufundi.
6. Makosa ni nadra kupatikana.

A+(AYAJUU)MAKI 19 - 20

1. Mawazo yanadhihirika zaidi na mada imeshughulikiwa vilivyoo.
2. Anajieleza kikamilifu akitumia lugha ya mnato.
3. Hoja zake zimekomaa. na zinashawishi.
4. Msamiati wake ni wa hali ya juu na unaovutia zaidi
5. Sarufi yake ni nzuri zaidi/kabisa.
6. Anatomia ntiundo tofauti tofauti ya sentensi kiufundi.
7. Makosa yote kwa jumla hayazidi matano.

VIWANGO MBALIMBALI KWA MUHTASARI

KIWANGO	NGAZI	MAKI
A	A+	19 -20
	A	18
	A-	16 - 17
B	B+	14 – 15
	B	13
	B-	11 - 12
C	C+	09 – 10
	C	08
	C-	06 - 07
D	D+	04 – 05
	D	03
	D-	01 - 02

USAHISHAJI NA UTUZAJI KWA JUMLA

Mtahini ni sharti aisome insha yote akizingatia vipengee muhimu. Vipengee hivi ni maudhui, msamiati, mtindo, sarufi na hijai.

MADHUI

1. Maudhui ni hoja au mambo yanayozungumziwa, kuelezewa au kuhadithiwa kwa mujibu wa mada iliyoteuliwa.
2. Maudhui ndio hasa uti wa mgongo wa insha yoyote ile.
3. Ubunifu wa mtahiniwa hukisiwa kwa kutathmini uzito wa maudhui yake kulingana na mada teule.

MSAMIATI

Msamiati ni jumla ya maneno yatumiwayo katika lugha husika, Mtahiniwa anatarajiwa kutumia msamiati unaoana na mada teule. Kutegemea ukwasi wa lugha alionao, mtahiniwa anatarajiwa kuikuza mada kwa

kuifinyanga lugha kiufundi. Ni muhimu kuelewa kwamba kutokana na maendeleo na ukuaji wa teknolojia na mawasiliano, maneno mapya yanaibuka kila uchao.

MTINDO

Mtindo unahusu mambo yafuatayo.

- Mpangilio wa kazi kiaya.
- Mtiririko na mshikamano wa mawazo kiaya na katika insha nzima.
- Hati nzuri na inayosomeka kwa urahisi.
- Matumizi ya tamathali za userni, kwa mfano, methafi, misemo, jazanda na kadhalika.
- Kuandika herufi vizuri kwa mfano Jj, Pp. Uu, Ww na kadhalika.
- Sura ya insha.
- Unadhifu wa kazi ya mtahiniwa.

SARUFI

Sarufi ndio msingi wa lugha. Ufanisiwa mawasiliano hutegemea uwezo wa mtahiniwa wa kutunga sentensi sahihi zenye uwiano wa kisarufi. Mtahini ataonyesha makosa yote ya sarufi yake katika insha anayosahihisha. Makosa ya sarufi huweza kutokea katika:

- (i) Matumizi ya alama za uakifishaji.
- (ii) Kutumia herufi kubwa au ndogo mahaii pasipofaa.
- (iii) Matumizi yasiyofaa ya ngeli na viambishi, viunganishi, nyakati, hali, vihusiano na kadhalika.
- (iv) Mpangilio wa maneno katika sentensi.
- (v) Mnyarnbuliko wa vitenzi na majina.
- (vi) Kuacha neno linalohitajika au kuongeza neno lisiohitajika katika sentensi.
- (vii) Matumizi ya herufi kubwa:
 - a, Mwanzo wa sentensi
 - siku za juma, mwezi n.k.

b, Majina ya pekee.

i) Majina ya mahali, mji, nchi, mataifa na kadhalika.

ii) Mashirika, masomo, vitabu n.k.

iii) makabila, lugha nk.

vi) Jina la Mungu.

v) Majina ya kutambulisha hasa wanyama wa kufugwa, kwa mfano yale ya mbwa- F popi, simba, Tomi na menineyo

vi) majina ya watu (binadamu)

MAKOS YA HIJAI/TAHAJIA

Haya ni makosa ya maendelezo. Mtahini anashauriwa asahihishe huku akiyaonyesha yanapotokea kwa mara ya kwanza tu. Makosa ya tahajia huweza kutokea katika:

(a) Kuteaganisha neno kwa mfano 'aliye kuwa'

(b) Kuunganisha maneno kwa mfano 'kwasababu'.

(c) Kukata silabi visivyo afikapo pambizoni kama vile 'ngan – o'

(d) Kuandika herufi isiyofaa kwa mfano 'ongesa' badala ya 'ongeza'

(a) Kuacha herufi katika neno kwa mfano 'aliekujia' badala ya 'aliekujia'.

(f) Kuongeza herufi isiyohitajika kama vile 'piya' badala ya 'pia'.

(g) Kuacha alama inayotarajiwa katika herufi kama vile j i.

(11) Kukosa kuandika kistari cha kuendelezea neno afikiapo pambizoni au kukiandika mahali pasipofaa.

(i). Kuacha ritifa⁴ au kuiandika mahali pasipofaa, kwa mfano ngombe, ngom'be, n'gombe, ng'mbe.n.k

(j) Kuandika maneno kwa kifupi kama vile k.v., k.m., .y.v., n.k. na kadhalika.

(k) Kuandika tarakimu kwa mfano 27-08-2010.

ALAMA ZA KUSAHIHISHIA

===== Hupigwa chini ya sehemu ambapo kosa la sarafi limetokea kwa mara ya kwanza tu .

----- Hupigwa chini ya seheniu au neno ambapo kjiisa la hijai imetokea kwa mara ya kwanza tu.

✓ Hutumiwa kuonyesha hoja inapokamilikia pambizoni kushoto.

λ Hutumiwa kuonyesha kuachwa kwa neno/maneno.

✓ Hutumiwa kuonyesha msamiati bora. Alama hii hutumiwa juu ya neno lenyewe.

X Hutumiwa kuonyesha msamiati usiofaa. Alama hii hutumiwa juu ya neno lenyewe.

Maelezo mafupi yanahitajika kuhusu tuzo lililotolewa. Kila ukurasa uwe na alama ya katikati ili kuthibitisha kuwa mtahini ameupitia ukurasa huo.

UKADIRIAJI WA UREFU WA INSHA

Maneno 9 katika kila msitari	1 ½ ukurasa mmoja na nusu.
Maneno 8 katika kila msitari	1 ¾ ukurasa mmoja na robo tatu
Maneno 7 katika kila msitari .	2 kurasa mbili
Maneno 6 katika kila msitari	2 ¼ kurasa mbili na robo
Maneno 5 katika kila msitari	2 ¾ kurasa mbili na robo tatu.
Maneno 4 katika kila msitari	3 ¾ kurasa tatu na robo tatu.
Maneno 3 katika kila msitari	4 ½ kurasa nne na nusu.

Kufikia maneno	174	Insha robo
Maneno	175- 274	Insha nusu
Maneno	275 – 374	Insha robo tatu
Maneno	375 na kuendelea	Insha kamili